Dues concordances corellianes en la introducció de l'*Espill*

Josep Guia
Universitat de València

De mica en mica, va adquirint més ressò i interès acadèmics els estudis de literatura comparada que, més enllà de possibles afinitats temàtiques, relacionen textos a partir d'aspectes lingüístics (repeticions lèxiques i fràsiques, construccions oracionals semblants, etc.). És cert que l'ús literari de determinats tòpics, imatges, metàfores..., en dues obres comparades, ens porten cap a la sospita de l'existència d'una relació de dependència entre elles, la qual normalment es confirma si els fragments contrastats s'expressen d'una manera igual o molt semblant. Tanmateix, sense aquesta identitat temàtica subjacent que ens alerta de la possible interdependència, només tenint en compte la coaparició de determinades associacions o agrupacions lèxiques i l'ús d'un fràsic comú, també és possible detectar i descobrir relacions existents entre els textos contrastats.

És evident que aquesta mena de recerca s'inscriu més en el camp de la llengua que no en el de la literatura, per bé que les conseqüències que se'n deriven siguin literàries, en el sentit de descobrir plagis, manlleus, influències o fonts no conegudes i, amb elles, autories no ben establertes. Per això, des d'actituds hostils a aquests mètodes (lingüístics) de recerca, s'intenta ignorar les aportacions que s'hi fan o, quan la ignorància ja no és un recurs possible, s'intenta despatxar la qüestió amb afirmacions generalistes del tipus "tots escrivien igual, en aquella època", "tots feien servir les mateixes figures i paraules", etc. En aquest article presentaré dos exemples d'aquesta mena de relació de caire lingüístic entre dues obres reconegudes de Joan Roís de Corella i l'*Espill*.

Lo juí de Paris i l'*Espill*

Que una obra comenci amb una interpel·lació d'algú envers algú altre (de l'autor al destinatari de l'obra, d'un fals autor a l'autor real, del protagonista a un altre personatge real o fictici, etc.) és bastant habitual i així s'esdevé a *Lo juí de Paris* i a l'*Espill*. En la primera obra figura que mossèn Joan Escrivà s'adreça a mossèn Corella, mentre que en la segona és el protagonista i autor fictici de l'*Espill* qui s'adreça a mossèn Joan Fabra. De fet, hi ha una certa identitat temàtica subjacent en ambdues introduccions, la qual s'hi expressa (i aquesta és la qüestió) mitjançant formes lingüístiques repetides. Vegem-ho.

LO JUÍ DE PARIS	*ESPILL*
Per l'experiència manifesta **que** tinc de vostra verdadera amistat e condició afable, **mossèn** **Joan** Roís de Corella, **he pres atreviment** de **demanar-** **vos**, en singular **gràcia**, vullau acceptar la ploma, seguint **l'estil** de vostres elegants poesies, de la fingida visió de Paris la verdadera al·legoria declarant **escriure**. E, per abreujar part de vostre **treball**, atenent com sou breu ab enuig dels qui us escolten, en vostres **rims** e proses seguint **l'estil** que de **vós** no poc desig aprendre, he deliberat **escriure** la poesia que **us demane**; remetent a **vós** la **correcció**, ab l'al·legoria.	Magnific **mossèn Joan** Fabra, cavaller valent, **pel** gentil **atreviment** **que** entre dones **vos** roman, aquest rescrit **vos** coman. Per **vós** sia tot llegit ben llimat e **corregit** afegint-hi lo que hi fall. Trobant me en aquesta vall Callosa, per les morts fuit, ociós, trist, sens fer fruit, **emprès he**, no sens **treball**, de dones **escriure** llur tall natural e voluntari, per Una, qui té el contrari, descrivir pus fàcilment e mostrar no subtilment, sols **rimat** portant **l'estil**, (...) (...) Passau-ne **vós** la tisora per ma tela, si no us plau; de mi com de fill manau, de **gràcia us** ho **deman**. (vs. 1-32)

Fent el buidatge dels dos textos, podem sintetitzar el següent quadre de concordances:

Per l'experiència manifesta que…	Pel gentil atreviment que...
mossèn Joan	mossèn Joan
he pres	emprès he
atreviment	atreviment
demanar-vos en singular gràcia	de gràcia us ho deman
seguint l'estil	portant l'estil
escriure	escriure
treball	treball
en vostres rims e proses seguint l'estil	sols rimat portant l'estil
vós	vós
us demane	vos coman
remetent a vós la correcció	Per vós sia tot llegit, ben llimat e corregit

Probablement, no és per atzar ni tampoc per impostura que s'hi donen aquestes concordances.

Lo Cartoixà i l'*Espill*

Als centenars de concordances existents entre *Lo Cartoixà* i l'*Espill*, ja posades de manifest al meu llibre *Ficció i realitat a l'*Espill*. Una anàlisi fraseològica i documental* (2010), avui n'afegim una altra, que afecta també la introducció de la segona obra, concretament el vers 45. Així, amb una mateixa intenció moralitzadora, trobem en ambdues obres la unitat estilística, configurada com a locució verbal, *cremar cards i espines*, amb el significat 'esbandir actituds i actuacions dolentes', en forma més prolixa a *Lo Cartoixà* (on el mot *cremar* apareix quatre vegades al seu voltant) i més sintètica a l'*Espill*:

LO CARTOIXÀ	*ESPILL*
Los vicis e carnals concupiscències axí com a **carts i spines** **converteix en cendra** (*Segon*, XIII)	Spill, llum e regla, hòmens arregla, dones blasona, lo llir corona, **spines, carts crema** (vs. 41-45)

Cada dia que passa, la crítica esdevé més conscient de la gran operació de creació de llenguatge que va significar la traducció al català de la *Vita Christi* de Ludolf de Saxònia, sense la qual traducció probablement no disposaríem d'una bona part de les obres clàssiques de la literatura catalana. En el cas concret que citem, Corella trasllada i amplifica retòricament la frase original llatina: *vitia concupiscenti carnalis quasi spinas tribulosque comburit*.Als versos curts de l'*Espill*, també hi són els *cards*, introduïts per Corella en la traducció de *Lo Cartoixà*, i el verb que s'hi usa és senzillament *cremar*, com al text llatí, sense allargaments.

Aquestes recurrències en *Lo Cartoixà* i l'*Espill* són les dues primeres i úniques documentacions catalanes d'aquesta construcció verbal, totes dues de la segona meitat del segle XV, l'una originada en una traducció i l'altra usada en una obra de creació.

Al marge ja de l'acció crematòria, Corella reutilitzarà el sintagma nominal *cards i espines*, amb el significat figurat de vicis i pecats, en altres dos passatges de *Lo Cartoixà*:

> La terra de nostra carn infecta per la maledicció primera prodoex **carts i spines** (*Segon*, XLVII)
>
> Aquesta stèril miserable terra, de nostra carn meleïta, que **spines e carts** germina (*Quart*, XXIX)

els quals connecten, en part, amb traduccions que trobem en altres textos religiosos anteriors:

> E sembreràs ta sement neta, e naxeran en ella **spines e cardons**... (Guillem Serra, *Gènesi de Scriptura*)
>
> Terra ben femada et ben enrosada engenra **cardons et spines** (*Epístola de sant Geroni a santa Eustoxi*)
>
> **Cardons et spines** (Traducció catalana de l'obra de l'abat Isac, *De ordinatione animae*)

però en cap d'aquests casos s'hi parla de cremar ni de convertir en cendra les espines i els cards, i aquests darrers sempre hi figuren com a *cardons*.

Com fa Corella a *Lo Cartoixà*, a l'*Espill* també es reutilitza el doblet *cards i espines* en un altre passatge:

> Tot lo llur ort
> de **spines** ple,
> de **carts** també,
> he praticat,
> bé examinat
> ma vida tota. (vs. 16038-43)

Des del punt de vista de la creació literària i de l'estilística, les dues concordances que s'hi exposen, en aquest article, poden rebre una explicació senzilla ("els textos contrastats són de la mateixa mà"), una altra d'inversemblant, pel text i pel context ("Roig copia Corella"), i una no-explicació ("mirem cap a una altra banda"). El lector pot triar-ne la que consideri més pertinent.

Beneixama, 2 de setembre de 2013